

УДК 349.41

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.29>

НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Кухар О.В.,
*аспірантка кафедри аграрного,
земельного та екологічного права
імені В.З. Янчука
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
ORCID:0000-0001-5858-6356
e-mail: olgkukhar@gmail.com*

Кухар О.В. Новели законодавства у сфері управління відходами сільського господарства.

Стаття присвячена новелам законодавства України у сфері управління відходами сільського господарства. Актуальність дослідження обумовлена набранням чинності Законом України «Про управління відходами» від 20 червня 2022 р., який, ґрунтуючись на принципах права ЄС, запроваджує оновлену модель регулювання у сфері поводження з відходами, зокрема у сільському господарстві. Цей нормативно-правовий акт визначає засади діяльності з управління відходами, спрямовані на мінімізацію їх утворення, зниження негативного впливу на довкілля та здоров'я людей, а також підготовку відходів до повторного використання, рециклінгу та відновлення. Введення нового Закону потребує адаптації чинного аграрного законодавства до актуальних екологічних стандартів та нових підходів поводження з відходами сільського господарства. Метою статті є здійснення науково-теоретичного аналізу порядку управління відходами сільськогосподарського походження з урахуванням положень оновленого законодавства про відходи. Особливу увагу приділено термінологічній уніфікації між аграрним та екологічним законодавством. У статті проаналізовано правові категорії «управління відходами» та «поводження з відходами», які, попри зміни, залишаються практично тотожними за змістом, однак відображають різні аспекти правового регулювання. Результати дослідження доводять, що до категорії утворювачів відходів належать як підприємницькі (сільськогосподарські товаровиробники), так і непідприємницькі суб'єкти (фізичні особи та власники особистих селянських господарств), однак правовий статус останніх залишається не врегульованим. Встановлено, що суб'єкти аграрної діяльності зобов'язані дотримуватись ієрархії управління відходами, розробляти відповідні плани, подавати декларації та забезпечувати безпечне їх зберігання. Окремо проаналізовано вимоги до самостійного оброблення відходів, необхідність отримання дозволів та застосування експериментальних процедур. Висновки статті акцентують на необхідності модернізації аграрного законодавства, адаптації його до новітніх екологічних норм, уніфікації термінології та забезпечення дієвого правового регулювання поводження з відходами сільського господарства з урахуванням європейських практик. Ключові слова: управління відходами, поводження з відходами, відходи сільського господарства, джерела аграрного права, сільськогосподарські товаровиробники, сільське господарство, виробники сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: управління відходами, поводження з відходами, сільськогосподарські відходи, джерела аграрного права, виробники сільськогосподарських товарів, сільське господарство, сільськогосподарські виробники.

Kukhar O. Legislative innovations in the field of agricultural waste management.

The article is devoted to the legislative innovations of Ukraine in the field of agricultural waste management. The relevance of this study is due to the entry into force of the Law of Ukraine “On Waste Management” of June 20, 2022, which, based on the principles of EU law, introduces an updated regulatory model in the sphere of waste management, in particular in agriculture. This regulatory act establishes the legal, organizational, and economic foundations for waste management activities aimed

at minimizing waste generation, reducing the negative impact on the environment and human health, as well as preparing waste for reuse, recycling, and recovery. The implementation of this Law requires the adaptation of current agricultural legislation to modern environmental standards and new approaches to the handling of agricultural waste.

The purpose of the article is to carry out a scientific and theoretical analysis of the procedure for managing agricultural waste in the context of the provisions of the updated waste legislation. Special attention is paid to the unification of terminology between agricultural and environmental law. The article analyzes the legal categories of “waste management” and “waste handling,” which, despite some changes, remain practically synonymous in content but reflect different aspects of legal regulation.

The research results confirm that the category of waste producers includes both entrepreneurial (agricultural commodity producers) and non-entrepreneurial subjects (individuals and owners of private peasant farms). However, the legal status of the latter remains unsettled. It is established that agricultural entities are obliged to comply with the waste management hierarchy, develop relevant plans, submit declarations, and ensure the safe storage of waste. The article separately analyzes the requirements for independent waste processing, the need for obtaining permits, and the application of experimental procedures.

The conclusions emphasize the necessity of modernizing agricultural legislation, adapting it to the latest environmental standards, unifying legal terminology, and ensuring effective legal regulation of agricultural waste management in line with European practices.

Key words: waste management, waste handling, agricultural waste, sources of agricultural law, agricultural commodity producers, agriculture, agricultural producers.

Постановка проблеми. 9 липня 2023 р. вступив в дію Закон України від 20 червня 2022 р. «Про управління відходами» (далі – *новий Закон*) [1], побудований на принципах ЄС у вказаній сфері. Цей нормативно-правовий акт визначає правові, організаційні, економічні засади діяльності щодо запобігання утворенню, зменшення обсягів утворення відходів, зниження негативних наслідків від діяльності з управління відходами, сприяння підготовці відходів до повторного використання, рециклінгу і відновленню з метою запобігання їх негативному впливу на здоров'я людей та навколишнє природне середовище. В цілому у юридичній літературі [2, с. 370] зазначені нововведення розглядають як своєчасні та позитивні, водночас, прийняття вищезазначеного Закону потребує розробки новітнього механізму реалізації його положень, що значним чином впливає і на сферу поводження з відходами сільського господарства. Тому, дослідження питання «осучаснення» аграрного законодавства та приведення його у відповідність із законодавством про відходи стає особливо актуальним.

Мета дослідження полягає у здійсненні науково-теоретичного аналізу порядку управління відходами сільського господарства з урахуванням вимог, встановлених новітнім законодавством про відходи. Окрема увага приділяється узгодженню термінологічного апарату, який застосовується в аграрному законодавстві при врегулюванні відносин у вказаній сфері.

Ступінь дослідження теми. Теоретико-правовою основою статті стали праці таких відомих українських вчених у галузі аграрного і екологічного права, як: Л.О. Бондар, О.В. Гафурова, В.П. Жушман, В.А. Зуєв, В.М. Єрмоленко, Т.В. Курман, Т.С. Новак, В.В. Носік, О.О. Погрібний, В.Ю. Уркевич, В.О. Юрескул та інших.

Виклад основного матеріалу. Новий Закон оперує поняттям «управління відходами», яке використовується замість правової категорії «поводження з відходами». Як зазначають науковці, перший термін робить акцент на публічно-правовому аспекті регулювання сфери поводження з відходами. В той час як другий передбачає більш широке коло відносин, включаючи операції поводження з відходами. Тому, доцільно розмежовувати управлінський аспект регулювання сфери поводження з відходами та окремі види операцій з ними [3, с. 71]. Тим не менш, якщо порівняти вищезгадані терміни, то можна дійти висновку про їх практичну тотожність. Так, згідно з Законом України «Про управління відходами», така діяльність передбачає комплекс заходів із збирання, перевезення, **оброблення** (відновлення, у т. ч. сортування, та видалення) відходів, включаючи нагляд за цими операціями та подальший догляд за об'єктами видалення відходів (ст. 1). Крім того, новий Закон визначає ієрархію управління ними (у порядку пріоритетності): 1) запобігання утворенню відходів; 2) їх підготовка до повторного використання; 3) рециклінг; 4) відновлення відходів (у т. ч. виробництво енергії); 5) їх видалення (ст. 4). При чому, детально перераховують-

ся всі операції з **видалення** відходів (зокрема до них відноситься **захоронення, спалювання, постійне зберігання, перепакування**), а також з **їх відновлення** (наприклад, рециклінг, оброблення ґрунту, використання як палива). Закон України від 5 березня 1998 р. «Про відходи» [4] передбачав, що **поводження з ними** – це дії, спрямовані на запобігання утворенню відходів, їх збирання, перевезення, сортування, зберігання, оброблення, перероблення, утилізацію, видалення, знешкодження і захоронення, включаючи контроль за цими операціями та нагляд за місцями видалення (ст. 1). Слід звернути увагу, що в новому Законі не застосовується таке поняття як утилізація – використання відходів як вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів (ст. 1 Закону України «Про відходи»). Воно замінено терміном **відновлення** (п. 7 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про управління відходами»). Крім того, хоча законодавець і оперує терміном «знешкодження», його зміст у новому Законі не розкривається. А от за старим законодавством під таким видом діяльності розумілося зменшення чи усунення небезпечності відходів шляхом механічного, фізико-хімічного чи біологічного оброблення (ст. 1 Закону України «Про відходи»). Відповідно, в контексті операцій, що можуть здійснювати суб'єкти господарювання, в результаті діяльності яких утворюються відходи, такі дефініції, як «управління відходами» і «поводження з відходами» мають синонімічне значення. Що ж стосується аграрного законодавства, то на сьогоднішній день в ньому продовжує використовуватися другий термін. Тим не менш, з метою уніфікації понятійного апарату у цій сфері, доцільним вбачається поступовий перехід на більш сучасну термінологію.

Переходячи безпосередньо до аналізу вимог, які встановлені новим Законом до управління відходами, у т. ч. з відходами сільського господарства, необхідно зазначити, що вказану діяльність здійснюють виробники сільськогосподарської продукції. Під ними законодавець розуміє сільськогосподарських товаровиробників, фізичних осіб (у т. ч. домогосподарства, фізичних осіб, що здійснюють діяльність, пов'язану з веденням ОСГ, самозайнятих осіб у сфері сільського господарства), які займаються сільськогосподарською діяльністю (п. 2.26 Закону України від 24 червня 2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України» [5]). Із законодавчого визначення випливає, що до поняття «виробник сільськогосподарської продукції» включається дві групи суб'єктів, як підприємницької (сільськогосподарський товаровиробник), так і непідприємницької діяльності (фізичні особи, які зайняті в аграрній сфері). До останніх, насамперед, належать особисті селянські господарства (далі – *ОСГ*). Всі вищезазначені категорії осіб належать до **утворювачів відходів** – фізичних або юридичних осіб, в результаті діяльності яких утворюються відходи (п. 1 ст. 1 Закону України «Про управління відходами»). При цьому, з одного боку, фізичні особи відносяться до окремої категорії – утворювачів відходів домогосподарств, яких не стосуються обов'язки, що покладає законодавець на суб'єктів господарювання (ст. 16 Закону). З іншого боку – до побутових відходів не включаються відходи сільського і лісового господарства, рибальства та аквакультури (п. 1 ст. 1 вищезазначеного Закону). Але, власники ОСГ здійснюють вказані види діяльності. Вказане свідчить про недостатній рівень врегулювання питання поведження з відходами таких фізичних осіб.

Розглянемо вимоги, яких мають дотримуватися утворювачі відходів за чинним законодавством. Насамперед, якщо діяльність суб'єкта господарювання призводить до утворення небезпечних відходів або річний обсяг утворення відходів, що не є небезпечними, перевищує 50 тонн, він зобов'язаний подавати **декларацію про відходи** (п. 2 ст. 16 Закону України «Про управління відходами»). Порядок подання такої декларації та її форма затверджені постановою КМУ від 7 травня 2022 р. № 556 [6]. Крім того, утворювачі відходів мають розробляти плани управління ними, в яких зазначаються: прогностичні показники утворення відходів; їх код; найменування; заходи, спрямовані на запобігання утворенню та зменшення обсягів відходів, їх належне збирання, перевезення, оброблення тощо (п. 1 ст. 53 вищезгаданого Закону). Порядок розроблення планів управління відходами підприємств, установ та організацій, затверджений наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (далі – *Міндовкілля*) від 9 серпня 2024 р. № 1003 [7].

Утворювачі відходів сільського господарства повинні забезпечувати дотримання **ієрархії управління відходами** (ст. 4 Закону України «Про управління відходами»). І першою у цьому списку визначено необхідність створення умов для запобігання утворенню відходів. Як зазначають фахівці, суб'єкти господарювання в аграрному секторі економіки можуть здійснювати свою діяльність взагалі без відходів, перетворюючи їх на корми, компости, паливо або сировину для хімічної промисловості. Також вони звертають увагу на переваги, які отримують сільськогоспо-

дарські товаровиробники у цьому випадку: скорочення обсягу сировини, яку необхідно купувати, економія часу та грошей на управління відходами, зменшення шкоди довкіллю, відповідність діяльності вимогам екологічного законодавства [8, с. 168]. У цьому контексті важливим є заохочення такої діяльності з боку держави. Так, Законом України «Про управління відходами» передбачено необхідність розроблення Національної програми запобігання утворенню відходів (ст. 54), яку повинен затвердити Кабінет Міністрів України. Можна припустити, що вказаний нормативно-правовий акт мав би містити перелік заходів, спрямованих на стимулювання, у т. ч. і сільськогосподарських товаровиробників, до здійснення відповідної діяльності.

При утворенні відходів, сільськогосподарські товаровиробники зобов'язані забезпечувати їх зберігання у спосіб, що є безпечним для здоров'я людини та навколишнього природного середовища (п. 3 ст. 13 нового Закону). При цьому необхідно: проводити класифікацію відходів відповідно до Національного переліку відходів та Порядку класифікації відходів; не допускати змішування відходів, що можуть бути відновлені, з відходами, що не можуть бути відновлені; вести **облік відходів**, що утворилися в результаті їхньої діяльності, та подавати відповідну **звітність**; забезпечувати утримання в належному санітарному і технічному стані місця зберігання відходів, а також забезпечувати дотримання встановлених правил техніки безпеки та пожежної безпеки (п. 2 ст. 16 вищезазначеного Закону). Щодо звітності, то вона подається до інформаційної системи управління відходами (функціонального модуля Єдиної екологічної платформи «ЕкоСистема») шляхом заповнення електронної звітної форми з використанням електронного цифрового підпису (п. 2 ст. 48). Облік відходів проводиться за обсягом, кодом і найменуванням та їх джерелами утворення (п. 1 ст. 47) в електронній формі в підсистемі звітності (п. 9 Порядку створення та адміністрування інформаційної системи управління відходами, затвердженого постановою КМУ від 5 грудня 2023 р. № 1279 [9]).

Зберігання може відбуватися протягом **одного року з моменту утворення відходів**. До речі, вказана обставина дозволяє розглядати сільськогосподарських товаровиробників не тільки як утворювачів відходів, а й у якості їх власників, хай і не довгий період. Після закінчення вказаного строку, вони мають передаватися суб'єктам господарювання у сфері **управління відходами** (п. 3 ст. 13 нового Закону) на підставі **договору**.

Як вже зазначалося вище, утворювачі та власники відходів можуть здійснювати самостійне **оброблення** відходів – операція з відновлення або видалення відходів, включаючи їх підготовку до таких операцій (п. 1 ст. 1 нового Закону). Обов'язкова умова – **наявність дозволу** на проведення оброблення відходів (п. 2 ст. 16 зазначеного Закону). Його необхідно отримати до початку такої діяльності. Для цього до Міндовкілля подається відповідна заява та документи до неї (п. 6 Порядку видачі, відмови у видачі, анулювання дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів, затвердженого постановою КМУ від 19 грудня 2023 р. № 1328 [10]). Дозвіл видається суб'єкту господарювання після отримання висновку з оцінки впливу на довкілля на підставі Закону України від 23 травня 2017 р. «Про оцінку впливу на довкілля» (п. 4) [11]. Крім того, постановою КМУ від 30 серпня 2024 р. № 1003 затверджено Порядок реалізації експериментального проекту щодо спрощеного порядку отримання дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів [12]. Вказаний нормативно-правовий акт розповсюджується на суб'єктів господарювання, які здійснюють операції з відходами, що не є небезпечними. До таких операцій, зокрема, належать: 1) **видалення** відходів шляхом: а) D1 Розміщення на поверхні чи в землі, у т. ч. захоронення тощо; б) D4 Скидання на поверхню рідких і шламових (мулових) відходів; в) D5 Захоронення на спеціально обладнаних полігонах) (Додаток 1 до нового Закону); 2) **відновлення відходів**, виключно в частині демонтажу, сортування, дроблення, ущільнення, гранулювання, сушіння природним шляхом, подрібнення та зберігання (наприклад, R1 Використання переважно як палива чи в інший спосіб для виробництва енергії; R3 Рециклінг/відновлення органічних речовин, що не використовуються як розчинники; R10 Оброблення ґрунту, що сприяє веденню сільського господарства чи поліпшує стан навколишнього природного середовища (Додаток 2 до вищезазначеного Закону)).

Висновки. Аналіз термінологічного апарату Законів України «Про управління відходами» і «Про відходи» дає підстави стверджувати, що такі дефініції, як «управління відходами» і «поводження з відходами» мають синонімічне значення. Враховуючи те, що в аграрному законодавстві, яким регулюються відносини щодо поведінки з окремими видами відходів сільського господарства, переважно використовується останнє поняття, необхідним є проведення подальшої роботи у напрямі його «осучаснення». Згідно із Законом України «Про управління відходами», виробни-

ків сільськогосподарської продукції можна розглядати як утворювачів та власників відповідних відходів. При цьому, на сільськогосподарських товаровиробників розповсюджуються обов'язки, встановлені статтею 16 Закону України «Про управління відходами». Питання поводження з відходами власників ОСГ залишається належним чином не врегульованим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2320-IX. Відомості Верховної Ради. 2023. № 17. Ст. 75.
2. Єрмоленко В.М., Новак Т.С. Окремі аспекти правового забезпечення управління відходами, що утворилися через пошкодження (руйнування) будівель та споруд внаслідок бойових дій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 1. 2025. С. 368–372.
3. Семенець Р.Ю. Правове регулювання поводження з відходами за екологічним законодавством України та Європейського Союзу. Київ: КНУ, 2021. 175 с.
4. Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 р. № 187/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 36-37. Ст.242. (Втратив чинність).
5. Про державну підтримку сільського господарства України: Закону України від 24 червня 2004 р. № 1877-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 49. Ст. 527.
6. Деякі питання подання декларації про відходи: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 556. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2022-%D0%BF#Text>.
7. Про затвердження Порядку розроблення планів управління відходами підприємств, установ та організацій: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 09 серпня 2024 року № 1003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1446-24#Text>.
8. Ковальчук С.Я. Ресурсоорієнтоване відновлення сільськогосподарського виробництва *Дорожня карта реалізації Закону України «Про управління відходами»: збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології»* (м. Київ, 24–25 листопада 2022 р.). Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2022. 248 с. (С. 166–169). URL: https://grecolc.law/wp-content/uploads/2023/02/Tekst_Zbirky_Forum_Vidhody_-_2022_.pdf.
9. Про затвердження Порядку створення та адміністрування інформаційної системи управління відходами: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2023 р. № 1279. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-2023-%D0%BF#Text>.
10. Про затвердження Порядку видачі, відмови у видачі, анулювання дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2023 р. № 1328. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1328-2023-%D0%BF#Text>.
11. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 29. Ст. 315.
12. Про реалізацію експериментального проекту щодо спрощеного порядку отримання дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 1003. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2024-%D0%BF#Text>.